

بررسی پراکنش لاکپشت‌های دریایی شمال خلیج فارس و دریای عمان

• بهزاد سعید پور، سازمان حفاظت محیط زیست (دبیرخانه شورای پژوهشی)

تاریخ دریافت: شهریورماه ۱۳۸۰ تاریخ پذیرش: بهمن ماه ۱۳۸۲

چکیده

از سواحل گسترده شمال خلیج فارس و دریای عمان (سواحل جنوبی ایران) مناطق وسیعی توسط لاکپشت‌های دریایی جهت لانه‌سازی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در آب‌های ساحلی این مناطق آبزیان مذکور به وفور مشاهده می‌شوند. براساس مطالعات انجام شده توسط سازمان خواروبار و کشاورزی سازمان ملل (F.A.O) تعداد گونه‌های مشاهده شده لاکپشتهای دریایی در منطقه فوق پنج گونه گزارش گردیده است که به شرح زیر می‌باشد:

۱- لاکپشت سبز	(Green turtle)	<i>Chelonia mydas</i>
۲- لاکپشت سرخ	(Loggerhead turtle)	<i>Caretta caretta</i>
۳- لاکپشت عقابی	(Hawksbill turtle)	<i>Eretmochelys imbricata</i>
۴- لاکپشت زیتونی	(Oliveridley turtle)	<i>Lipoidochelys olivacea</i>
۵- لاکپشت پشت چرمی	(Leatherback turtle)	<i>Dermochelys coriacea</i>

با توجه به اینکه به نظر می‌رسید پراکنش گونه‌ها در طرفین خلیج فارس و دریای عمان متفاوت نمی‌باشد لذا در این تحقیق براساس عملیات میدانی و شواهد و آثار موجود در منطقه، پراکنش لاکپشت‌های دریایی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که در سواحل جنوبی ایران بیش از ۵۰ زیستگاه اصلی برای لاکپشت‌های دریایی وجود دارد که محل چرا، جفت‌گیری و تخمگذاری آنها می‌باشد. براساس نتایج این بررسی لاکپشت سبز و عقابی وفور بیشتری نسبت به سایر گونه‌ها در سواحل جنوبی ایران داشتند.

کلمات کلیدی: لاکپشت‌های دریایی، خلیج فارس، دریای عمان، پراکنش، زیستگاه، جزایر.

Pajouhesh & Sazandegi No:63 pp: 41-46

Investigation into the sea turtles distribution in north of Persian Gulf and sea of Oman

By: B. Saeed pour. Department of Environment (Research advisory committee)

A large area in the north of Persian Gulf and sea of Oman have been used for nesting by a great number of sea turtles. The researches done by Food and Agriculture Organization (F.A.O) indicate that five species of sea turtles in the region are found as follow :

- 1- Green turtle (*Chelonia mydas*)
- 2- Loggerhead turtle (*Caretta caretta*)
- 3- Hawksbill turtle (*Eretmochelys imbricata*)
- 4- Oliveridely turtle (*Lepidochelys olivacea*)
- 5- Leatherback turtle (*Dermochelys coriacea*)

On the assumption that the distribution of the species on the sides of Persian Gulf and sea of Oman is not different , in the current research by considering the same subject , their distribution is investigated on the basis of field activities and the existance evidence .The obtained results show that more than 50 habitates in southern coast of Iran is used for grazing , mating and nesting .It reveals that Green and Hawksbill turtle were observed more in these regions.

Keywords:Marineturtle , Persian Gulf , Sea of Oman , Distribution , Habitate , Islands .

مقدمه

لاکپشت‌های دریایی جزو رده خزندگان هستند، موجوداتی با جثه ای بزرگ و با قدمت ۲۰۰ میلیون ساله که از عصر دایناسورها تا کنون زندگی می کنند. آنها با انجام مهاجرت‌های طولانی سواحل دریاها را شنا می کنند، مهاجرت در لاکپشت پشت چرمی بعضاً تا ۶۷۰۰ کیلومتر گزارش شده است، وجود باله‌های قوی، شکل خاص بدن و شناوری این آبزیان باعث شده تا مهاجرت برای آنها با انرژی کم امکان پذیر باشد (۷). رژیم غذایی در گونه های مختلف نسبتاً مشابه بوده و شامل جلبکها، علفهای دریایی، گلشنگها، اسفنجها، عروسهای دریایی و به طور کلی موجوداتی که دارای حرکت هستند می باشد. زیستگاه آنان عمدتاً در مناطق کم عمق ساحلی دریاها و بریسترهای سنگی، صخره ای، مرجانی و دیگر زیستگاه هایی که دارای منابع غذایی کافی هستند واقع شده است، این خزندگان برای تغذیه از ریشه و برگهای درختان مانگرو به خورها نیز وارد می شوند (۸).

فصل تخم‌ریزی لاکپشتها با شروع ماههای گرم همراه می باشد در منابع مختلف ماههای فروردین تا خرداد و اختصاصاً در لاکپشت سبز تا شهریور نیز ذکر شده است (۵). در سواحل خلیج فارس و دریای عمان در فصل تخم ریزی دمای هوا در شها ۲۵ تا ۲۸ درجه سانتیگراد نوسان دارد و تخم ریزی نیز عمدتاً در طول شب صورت می گیرد، در سواحل شنی مناطقی که دارای وضعیت مناسب بوده و تردد کمتری بر روی آنها انجام می شود برای تخمگذاری لاکپشتهای ماده مورد استفاده قرار می گیرد، لیکن با توجه به ساخت و سازها و وجود شکارچیان طبیعی شانس لاکپشتها برای تخم‌ریزی در جزایر غیر مسکونی بیشتر است (۳).

خلیج فارس و دریای عمان جزو دریاهاى نیمه گرمسیری محسوب می شوند و ما بین عرض جغرافیایی ۲۴ تا ۳۰ درجه شمالی واقع شده اند طول ساحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان با احتساب جزایر حدود

۲۵۰۰ کیلومتر است (نقشه شماره ۲). هوای منطقه گرم می باشد به طوری که حداکثر دما به ۴۵ تا ۵۰ درجه سانتیگراد می رسد، این امر باعث می شود که میزان تبخیر سالانه به حدود ۲۰۰۰ میلی متر بالغ شود. میزان شوری متوسط در دریای عمان ۳۶ گرم در لیتر و در خلیج فارس ۳۹ گرم در لیتر می باشد. وجود چنین شرایطی باعث بوجود آمدن انواع اکوسیستمهای دریایی شده که برخی در نوع خود بی نظیر می باشند، بارزترین اکوسیستم این منطقه شامل جنگلهای مانگرو، آب سنگهای مرجانی و پهنه های جذر و مدی گلی و سواحل صخره ای و شنی می باشد. اینگونه تنوع در زیستگاه، تجمع گونه های کثیری از آبزیان، گیاهان دریایی، جلبکها، مرجانها و پرندگان آبی را به همراه دارد. ساعات آفتابی طولانی و رطوبت نسبی بالا در سواحل شمالی خلیج فارس و همچنین رو به جنوب بودن این سواحل زیستگاه مناسبی برای تغذیه، لانه سازی و تخم‌ریزی لاکپشتهای دریایی فراهم آورده است، به همین خاطر سالانه تعداد کثیری از انواع گونه های مختلف برای تغذیه و تخم‌ریزی به سواحل این منطقه مراجعه می کنند. مطالعه بر روی لاکپشتهای دریایی در سواحل ایران از سال ۱۹۵۸ شروع شد. مستندترین مرجع موجود در این خصوص مربوط به خزنده شناسی به نام Minton است که طی سالهای ۱۹۵۹-۱۹۶۱ به مطالعه فون خزندگان ناحیه غرب پاکستان پرداخته است، در ادامه این مطالعات در سال ۱۹۷۱ Anderson و Kimunen در سال ۱۹۷۱ لاکپشتهای عقابی را از جزیره نخیلو گزارش نموده. همچنین WalezaK و Kimunen در سال ۱۹۷۱ لاکپشتهای عقابی را در سواحل بریس و جزایر هرمز و شیدور گزارش نمودند و Hurington در سال ۱۹۷۶ جزیره شیدور را به عنوان یکی از مناطق مهم تخمگذاری لاکپشتهای دریایی معرفی نمود (۱).

بر اساس گزارش سازمان فائو و کلید شناسایی منتشره از سوی این سازمان از هشت گونه لاکپشت دریایی موجود در آبهای کره زمین، پنج گونه در آبهای خلیج فارس و دریای عمان زیست می کنند که چهارگونه

آبزیان امکان تعیین زیستگاه برای تمام گونه ها به طور کامل میسر نگردید لذا برای صحت بیشتر نتایج حتی الامکان زیستگاهها به طور عموم معرفی گردید .

نتایج

نتایج حاصل از بررسی پراکنش لاکپشتهای دریایی نشان می دهد که این موجودات در تمامی نقاط خلیج فارس و دریای عمان گسترده اند و ۵۲ منطقه زیستگاه مناسبی برای آنها می باشد از این مناطق حدود ۱۱ زیستگاه در دریای عمان ، ۲۶ زیستگاه در خلیج فارس و ۱۵ زیستگاه نیز در جزایر ثبت گردید ، براساس مطالعه انجام شده گونه های غالب در سواحل ایران عموماً گونه لاکپشت عقابی *Eretmochelys imbricate* و سپس گونه لاکپشت سبز *Chelonia mydas* می باشد و در سواحل دریای عمان که از خلیج گواتر تا تنگه هرمز را شامل می شود. لاکپشت سبز گونه غالب منطقه بود گرچه گونه های لاکپشت زیتونی، لاکپشت سرخ و لاکپشت چرمی نیز مشاهده می گردید. لاکپشت زیتونی بیشتر در شرق دریای عمان و سواحل سیستان و بلوچستان مشاهده گردید (جدول شماره ۱) .

در سواحل خلیج فارس ، از تنگه هرمز تا سواحل شرقی استان بوشهر مورد بررسی قرار گرفت لاکپشت عقابی گونه غالب منطقه بود گرچه لاکپشت سبز نیز بوفور در منطقه مشاهده می شد در غرب خلیج فارس علاوه بر دو گونه فوق لاکپشت پشت چرمی نیز گزارش گردید (جدول شماره ۲) .

در جزایر مورد بررسی در خلیج فارس نیز عمدتاً دو گونه عقابی و سبز لاکپشتهای غالب جزایر بودند به طوریکه گونه عقابی بیشتر در جزایر شرقی و غربی و لاکپشت سبز در جزایر مرکزی خلیج فارس تخمگذاری و لانه گذاری می کردند. بطوریکه در جزایر هرمز، هنگام، لارک، قشم، فارور، نخیلو، تهمادون، ام الکرم عموماً لاکپشت عقابی و در جزایر کیش، شیدور، لاوان لاکپشت سبز لانه گذاری می کنند (جدول شماره ۳) .

بحث و نتیجه گیری

با توجه به نتایج حاصل پراکنش لاکپشتهای دریایی در سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان قابل منطقه بندی می باشد، گرچه عمده لاکپشتهای در نقاط مختلف خلیج فارس و دریای عمان در حال قابل مشاهده می باشند که بستگی به نوع زیستی و اکوسیستم و تنوع غذایی منطقه دارد و عموماً لاکپشتهای با توجه به رژیم غذایی خود در منطقه پراکنش می یابند ولی تمام گونه ها، سواحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان را برای تخم گذاری مناسب نمی دانند، به عنوان مثال در مناطق مورد بررسی در دریای عمان بررسی هیچ لاکپشت عقابی برای تخم گذاری مشاهده نگردید و تنها گونه سبز بود که در سواحل تخم گذاری

آن از خانواده *Chelonidea* و یک گونه آن از خانواده *Dermodochelidea* می باشد که به شرح زیر است :

۱ - خانواده *Chelonidea* :

- لاکپشت سبز (*Chelonia mydas*) (Green turtle)

- لاکپشت سرخ (*Caretta caretta*) (Loggerhead turtle)

- لاکپشت عقابی (*Eretmochelys imbricata*) (Hawksbill turtle)

- لاکپشت زیتونی (*Lepidochelys olivacea*) (Oliverridley turtle)

۲ - خانواده *Dermodochelidea* :

- لاکپشت پشت چرمی (*Leatherback turtle*) و (*Dermodochelys*)

coriacea

نقشه شماره ۱ پراکنش پنج گونه را در منطقه صیادی ۵۱ مشخص نموده است (۶) .

مواد و روشها

در این بررسی کلیه سواحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان طی سالهای ۱۳۷۷-۱۳۷۸ از شرقی ترین نقطه در دریای عمان (خلیج گواتر) تا سواحل غربی استان بوشهر مورد بررسی قرار گرفت (نقشه شماره ۲) در این بررسی کلیه نقاط مورد بررسی طی دو سال از اواسط زمستان تا اواخر بهار مورد مشاهده مستقیم قرار گرفت و نمونه های مشاهده شده در دریا و خشکی مد نظر قرار گرفت ، مهمترین عوامل مورد نظر در این بررسی به شرح زیر بودند: (۲)

۱ - مشاهده مستقیم زیستگاه و وجود لاکپشت در زیستگاه مذکور

۲ - بررسی اکوسیستم مورد نظر و امکان وجود لاکپشت در منطقه

۳ - بررسی لاکپشت در موقع تخمگذاری

۴ - مشاهده لاکپشتهای در هنگام چرا و جفت گیری

۵ - بررسی بستر و نوع سواحل منطقه

۶ - جمع آوری اسکلتهای موجود در منطقه و شناسایی آنها

۷ - مشاهده و بررسی تورهای صیادی

۸ - استفاده از اطلاعات بومیان و صیادان محلی

۹ - بررسی گزارشات موجود در این خصوص

اطلاعات حاصل از بررسی های انجام شده بر اساس موارد فوق

جمع آوری و دسته بندی گردید و براساس اطلاعات دسته بندی شده جدول پراکنش هر منطقه تنظیم گردید، به دلیل عدم دسترسی کامل به این

جدول شماره ۱: پراکنش لاکپشتهای در دریای عمان

ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی	ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی
۱	بریس	۲۵/۰۹N ۶۱/۱۸E	۷	سدیج	۲۵/۳۴N ۵۸/۳۹E
۲	کنارک	۲۵/۰۹N ۶۱/۱۱E	۸	یک بونی	۲۵/۳۹N ۵۷/۴۹E
۳	درک	۲۵/۲۸N ۶۰/۲۵E	۹	جاسک	۲۵/۳۸/۴۶N ۵۷/۴۶/۱۷E
۴	منطقه آبکوهی	۲۵/۲۴N ۵۹/۰۷E	۱۰	کروک	۲۶/۳۵N ۵۷/۰۴E
۵	منطقه بیایی	۲۵/۲۴N ۵۹/۰۲E	۱۱	کوهستک	۲۶/۴۸N ۵۷/۰۱E
۶	منطقه پیوشک	۲۵/۳۳N ۵۸/۵۴E			

لاکپشت سبز و عقابی در راس الحد (در عمان) جزایر Kara , Kurayn , Hargus , Jama و Jurayd در امارات متحده عربی و مهمترین محل تخمگذاری لاکپشت سرخ در Masirha در دریای عمان است (۱۰).

کاهش تخمگذاری لاکپشت‌ها در سواحل سرزمینی و یا عدم موفقیت لاکپشت‌ها در هجری تخم‌ها دلایل مختلفی دارد که از جمله می‌توان به وجود شکارچیان طبیعی در خشکی

Caretta caretta
لاک پشت سرخ

Dermochelys coriacea
لاک پشت چرمی

Eretmochelys imbricata
لاک پشت عقابی

Chelonia mydas
لاک پشت سبز

Lepidochelys olivacea
لاک پشت زیتونی

می‌کرد (۱) ولی سایر گونه‌های قید شده نیز در منطقه به چرا مشغول بودند.

لاکپشت‌های دریایی در خلیج فارس با توجه به عمق کم و حاصلخیزی آن همچنین وجود جوامع مرجانی وسیع و جنگلهای حرا از گستردگی خوبی برخوردارند، در سواحل سرزمینی خلیج فارس در مناطقی که محل‌هایی بدور از دسترسی انسانها و آلودگیها باقیمانده، محل تخمگذاری لاکپشت سبز می‌باشد، بدلیل اینکه مناطق تخمگذاری لاکپشت‌ها در سواحل عموماً از بین رفته لذا لاکپشت‌ها عموماً جزایر را که هم شکارچیان طبیعی کمتری در آنها وجود دارد و هم کمتر در معرض دسترس انسانها قرار دارند را ترجیح می‌دهند. همانطور که از نتایج نیز برداشت می‌شود خلیج فارس چراگاه مناسبی برای عمده گونه‌های گزارش شده منطقه می‌باشد ولی گونه غالب تخمگذار منطقه گونه عقابی و سپس سبز می‌باشد.

در آبهای اطراف جزایر خلیج فارس عموماً لاکپشت‌های دریایی در حال چرا دیده می‌شوند ولی لاکپشت‌ها برای تخمگذاری شرایط خاص خود را دارند بطوریکه در سواحل جزایر غربی منطقه مانند جزایر هرمز، لارک، هنگام، قشم و فارور لاکپشت‌های عقابی در حال تخمگذاری مشاهده گردیدند ولی در جزایر مرکزی خلیج فارس مانند جزایر کیش، لاوان و شیدور لاکپشت‌های سبز تخمگذاری می‌کردند از طرفی در جزایر شرقی نیز مانند جزایر نخیلو، تهمادون و ام‌الکرم لاکپشت‌های عقابی تخمگذاری می‌کردند (۴). نتایج حاصل از مطالعات کشورهای عربی حوزه جنوبی خلیج فارس نیز تخمگذاری دو گونه سبز و عقابی را در خلیج فارس تایید می‌کند. گرچه آنان نیز سایر گونه‌ها از جمله لاکپشت پشت چرمی، سرخ و زیتونی را در سواحل خود مشاهده نموده‌اند ولی فراوانی در گونه اول نسبت به سایر گونه‌ها بیشتر است (۱۱) براساس مطالعات انجام شده در مناطقی که رویشگاه علفهای دریایی می‌باشد از جمله گونه‌هایی نظیر *H. ovata*, *Halodula uninervis* و *Holophia ovalis* و جلبک‌های دریایی فراوان وجود دارد تراکم لاکپشت دریایی بیشتر بوده است (۹). در سواحل جنوبی خلیج فارس مهمترین مناطق تخمگذاری

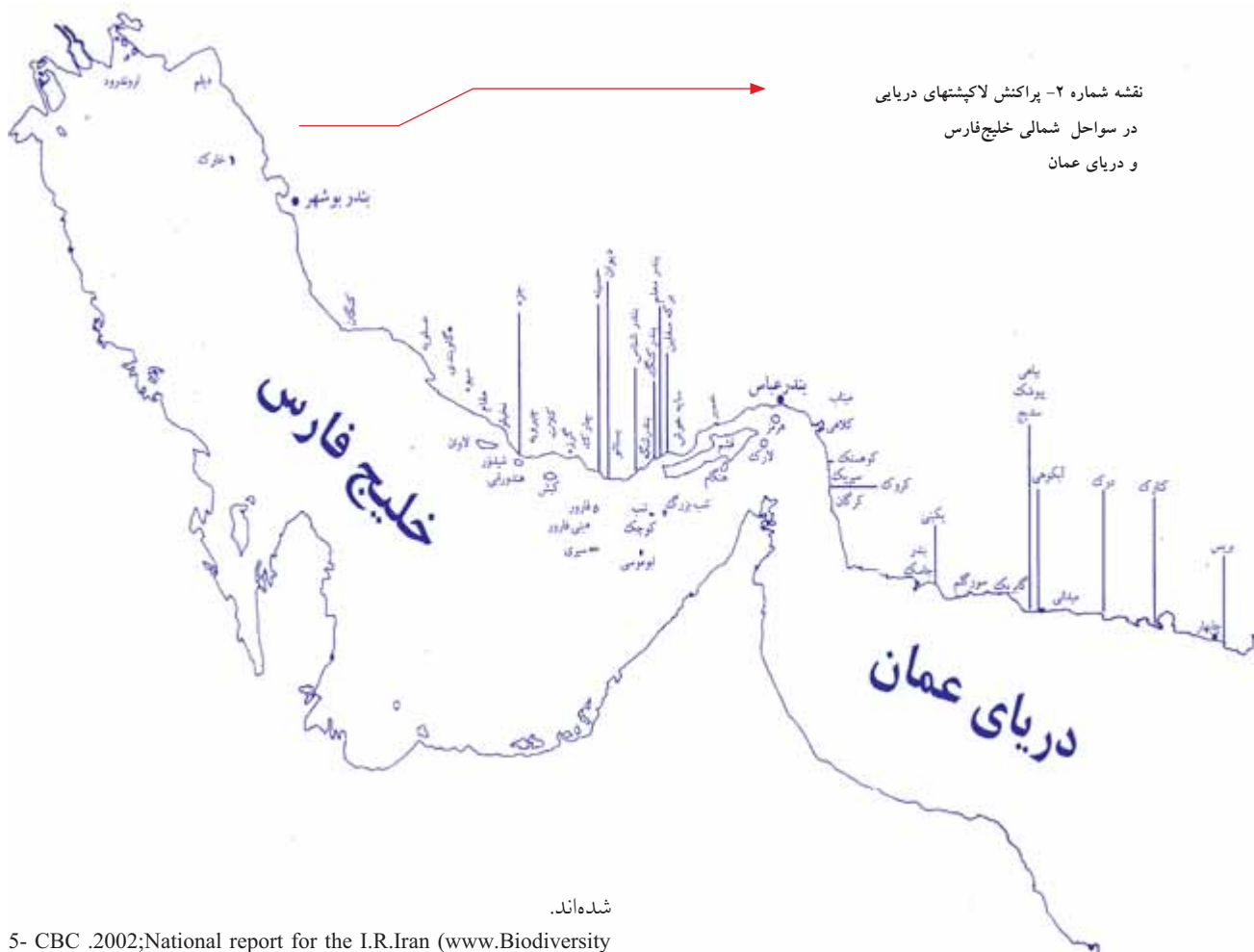
نقشه شماره ۱- پراکنش لاکپشت‌های دریایی در منطقه ۵۱ صیادی

جدول شماره ۲- پراکنش لاکپشتهای دریایی در خلیج فارس

ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی	ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی
۱	برکه سفلین	۲۶/۴۶N ۵۵/۳۳E	۱۴	مقام-مغدان	۲۷/۰۱N ۵۳/۱۸E
۲	سایه خوش	۲۶/۴۷N ۵۵/۲۰E	۱۵	سواحل گاوبندی	
۳	بندر معلم	۲۶/۳۹/۳۸N ۵۵/۰۲/۵۴E	۱۶	سواحل نایبند	
۴	بندر کنگ	۲۶/۳۵/۵۳N ۵۴/۵۶/۵۵E	۱۷	سواحل بیدخون	
۵	بندر شناس	۲۶/۳۰/۵۱N ۵۵/۴۳/۵۰E	۱۸	سواحل غسلویه	
۶	بندر بستانو	۲۶/۳۰/۲۲N ۵۴/۳۹/۰۳E	۱۹	سواحل هلیه	
۷	بین بستانو و دیوان	۲۶/۳۱/۴۰N ۵۴/۳۶/۵۶E	۲۰	سواحل بینک	
۸	دیوان	۲۶/۳۲N ۵۴/۳۵E	۲۱	سواحل زیارت	
۹	حسینه	۲۶/۳۹N ۵۴/۱۳E	۲۲	بندر دیلم	
۱۰	چارک	۳۶/۴۲N ۵۴/۱۳E	۲۳	روستای چاهک	
۱۱	چیروئیه	۲۶/۴۳N ۵۳/۴۵E	۲۴	سواحل دلوار تا رودخانه مند	
۱۲	جزه	۲۶/۴۹N ۵۳/۳۱E	۲۵	سواحل بردخون تا بندردیر	
۱۳	نخیلو-بندر مقام	۲۶/۵۵N ۵۳/۲۹E	۲۶	سواحل بندردیر تا بندر طاهری	

جدول شماره ۳- پراکنش لاکپشتهای دریایی در جزایر خلیج فارس

ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی	ردیف	نام منطقه	موقعیت جغرافیایی
۱	جزیره هرمز	۲۷/۰۵N ۵۶/۲۷/۰۷E	۹	جزیره خارک	۲۹/۱۵N ۵۰/۲۰E
۲	جزیره لارک	۲۶/۴۹N ۵۶/۱۸E	۱۰	جزیره خارکو	۲۹/۲۰N ۵۰/۲۰E
۳	جزیره قشم	۲۶/۵۷N ۵۵/۱۶E	۱۱	هندورابی	۲۶/۴۰/۳۷N ۵۳/۳۷/۴۶E
۴	جزیره هنگام	۲۶/۳۸/۵۰N ۵۵/۵۲/۵۹E	۱۲	ابوموسی	۲۵/۵۲N ۵۴/۰۲E
۵	جزیره فارور	۲۶/۱۵/۰۶N ۵۵/۲۰E	۱۳	جزیره نخیلو	۲۷/۴۳N ۵۱/۲۸E
۶	جزیره کیش	۲۶/۳۳N ۵۴/۰۱E	۱۴	جزیره تهمادون	
۷	جزیره شیدور	۲۶/۴۷/۲۰N ۵۳/۲۴/۳۰E	۱۵	جزیره شیف	
۸	لاوان	۲۶۰۴۷N ۵۳۰۳۴E			

شده‌اند.

- 5- CBC .2002;National report for the I.R.Iran (www.Biodiversity CRTC)
- 6- FAO.1974;species identification sheets for fisheries purposes (Western Indian Ocean,fishing area 51) .Volum V.
- 7- Lohman ,T . Salmon ,M . 1997 ;Orientation,navigation and natual beach homing .
- 8- Lutz, peter .L ,John .1997;Biology of sea turtles .
- 9- Robin ,H,Meakins.Salim,Y,AlMohamad.1991 .Sea turtles in Kuwait after the Gulf war (www.seaturtle.org/mtn)
- 10-UAE , Sea turtles .2000 ;(www. UAE.intract online Natural Emirates marine life ,seaturtles).
- 11-Walker .2001;Seaturtle of Persian Gulf (www.Euroturtles)

از جمله روباه ،شغال ، کفتار ، خدنگ ، سگهای ولگرد پرندگان را نام برد که از دشمنان طبیعی تخم و نوزاد در لاکپشتهای می‌باشند .همچنین از بین رفتن سواحل و دستکاری انسانها در سواحل ، ساخت وسازهایی بی رویه ، فرسایش ، وجود آلودگیهای نفتی در سواحل از جمله عوامل مهم کاهش تخمگذاری لاکپشتهای در سواحل می‌باشند (۳) .

علیرغم تمام مشکلاتی که راه را برای ادامه زندگی لاکپشتهای محدود نموده است ، خوشبختانه در تمام سواحل جنوبی ایران هنوز لاکپشتهای دریایی مشاهده می‌شود ولی به دلیل کاهش جمعیت آنها حفاظت ، حمایت و تحقیق بیشتر در مورد آنها امری با اهمیت و ضروری می‌باشد .

منابع مورد استفاده

- ۱- سعیدپور ، بهزاد . رجیبی پور ، فرهاد . ۱۳۷۵ . بررسی تاکسونومیک و معرفی گونه های لاکپشت دریایی خانواده Cheloniidae.
- ۲- سعیدپور ، بهزاد . ۱۳۷۹ . راهنمایی صحرایی و بیومتری لاکپشتهای دریایی
- ۳- سعیدپور ، بهزاد . ۱۳۷۹ . بررسی علل کاهش جمعیت لاکپشتهای دریایی در خلیج فارس و دریای عمان
- ۴- ولوی ، حمزه . ۱۳۷۳ . تخم گذاری لاکپشتهای عقابی منطقه حفاظت